

Φωτεινή Β. Πέρρα

*Σχέσεις μεταξύ των Ιωαννιτών Ιπποτών
της Ρόδου και της Βενετίας
κατά τον Α΄ Βενετο-οθωμανικό πόλεμο (1463-1479)*

Μνήμη Ηλία Κόλλια (1936-2007)

ΛΕΥΚΗ

Το 1463, μία δεκαετία μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης και την κατάρρευση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας ξέσπασε ο Α΄ Βενετο-οθωμανικός πόλεμος ως η πρώτη φάση σε μια μακρά ιστορία συγκρούσεων ανάμεσα στην Οθωμανική αυτοκρατορία και τη Δημοκρατία του Αγίου Μάρκου. Ζητούμενο της διαπάλης αυτής ήταν ο έλεγχος της νοτιοανατολικής Μεσογείου, στα πλαίσια ενός ανταγωνισμού με πολιτικά και οικονομικά κίνητρα, που επρόκειτο να διαρκέσει ως τις αρχές του 18ου αιώνα¹. Στη διάρκεια των ετών 1463-1479, κατά τα οποία διεξήχθη ο Α΄ Βενετο-οθωμανικός πόλεμος, η Γαληνοτάτη αποδύθηκε σε μια προσπάθεια εξεύρεσης συμμάχων προκειμένου να αντιμετωπίσει τον ισχυρό της αντίπαλο, ο οποίος απειλούσε το δίκτυο των κτήσεών της θεμελιωμένο ήδη από το 13ο αιώνα. Η αναζήτηση αυτή θα στρεφόταν τόσο εντός των ευρωπαϊκών συνόρων, όσο και έξω από αυτά με την προσέγγιση ενίοτε και μουσουλμάνων ηγετών, με πιο χαρακτηριστική την περίπτωση του ηγεμόνα των Ασπροπροβατάδων Ουζούν Χασάν². Μία ενδιαφέρουσα πτυχή της διπλωματικής δραστηριότητας που ανέπτυξε το διάστημα αυτό η Βενετία στο χώρο της λατινοκρατούμενης Ανατολής, ήταν και οι επαφές της με το Τάγμα των Ιωαννιτών Ιπποτών της Ρόδου.

1. Σχέσεις Βενετίας και Ιωαννιτών κατά τον 14ο αιώνα.

Εκτός από τη βενετική παρουσία που χρονολογούνταν ήδη από τα

1. Για τους βενετο-οθωμανικούς πολέμους γενικά βλ. Κ. Α. Βάρφης, *Οι βενετο-τουρκικοί και ρωσοτουρκικοί πόλεμοι στις ελληνικές θάλασσες*, Αθήνα 1955. Επίσης Μ. Beer-C. Invalid (cura di), *Guerre contro i Turchi 1453-1570*, Mokena 1988, καθώς και το εκλαϊκευτικό άρθρο του Σπ. Κάπαρη, Συγκρούσεις Ενετών-Τούρκων στη νοτιοανατολική Μεσόγειο, *Στρατιωτική Ιστορία*, τ. 18, Φεβρουάριος 1998, σ. 16-22. Ειδικότερα για τον Α΄ Βενετο-οθωμανικό πόλεμο βλ. την πρόσφατη διδακτορική διατριβή της γράφουσας, *Ο Βενετο-οθωμανικός ανταγωνισμός για τα κατάκτηση του ελλαδικού χώρου. Ο Α΄ βενετοτουρκικός πόλεμος και ο κόσμος της νοτιοανατολικής λεκάνης της Μεσογείου (1463-1479)*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Ρόδος 2007.

2. Σχετικά με τον Ουζούν Χασάν και τις σχέσεις του με τη Βενετία και άλλες δυτικές δυνάμεις βλ. το κατατοπιστικό άρθρο του Ν. Νικολούδη, Η πολεμική και διπλωματική δραστηριότητα του Τουρκομάνου ηγεμόνα Ουζούν Χασάν και οι αναφορές των ελληνικών πηγών του 15ου και 16ου αιώνα σ' αυτήν, *Βυζαντινός Δόμος* τ. 10-11, 1999-2000, σ. 93-110.

υστεροβυζαντινά χρόνια και ιδιαίτερα από την εποχή της Δ' Σταυροφορίας (1204) και ύστερα, είχαν δημιουργηθεί στην περιοχή του Αιγαίου και άλλοι λατινοκρατούμενοι θύλακες περισσότερο ή λιγότερο σημαντικοί. Στους πρώτους συγκαταλέγονταν και η επικράτεια του Τάγματος των Ιωαννιτών Ιπποτών της Ρόδου, οι οποίοι διαδραμάτιζαν καίριο ρόλο στο Αρχιπέλαγος. Κατέχοντας το νησί από το 1309/10 οι Ιωαννίτες επέκτειναν την κυριαρχία τους και στα υπόλοιπα Δωδεκάνησα και πιο συγκεκριμένα στην Κω, τη Λέρο, το Καστελόριζο, την Κάλυμνο, τη Νίσυρο, τη Σύμη, την Τήλο, τη Χάλκη και την Αλικαρνασσό³. Την περίοδο αυτή ανιχνεύονται τα πρώτα δείγματα αντιπαράθεσης μεταξύ του νεοπαγούς κράτους των Ιωαννιτών και της Βενετίας, καθώς η δεύτερη δεν αντιμετώπιζε ευνοϊκά την εγκατάσταση μιας άλλης ισχυρής δύναμης στην περιοχή έστω και χριστιανικής, η οποία ανάλογα με τις περιστάσεις θα μπορούσε να εμποδίσει ή και να ανακόψει τις εμπορικές της δραστηριότητες σ' αυτό το γεωγραφικό χώρο. Το γεγονός αυτό ωστόσο δεν απέτρεψε τη Γαληνοτάτη να συνάψει εμπορικές σχέσεις με τους Ιωαννίτες ανεξάρτητα από τις δικαιολογημένες ή μη ανησυχίες της. Η απειλή όμως που προερχόταν από τα τουρκομανικά εμιράτα των μικρασιατικών παραλίων⁴ προοδευτικά οδήγησε τη βενετική πλευρά στο να αναθεωρήσει τη στάση της και να αντιμετωπίσει τους Ιωαννίτες όχι σαν εν δυνάμει εχθρό αλλά αντίθετα σαν

3. Για την επικράτεια των Ιωαννιτών Ιπποτών και την ιστορία τους βλ. ενδεικτικά A. Luttrell, *The Hospitallers in Cyprus, Rhodes, Greece and the West, 1291-1440*, London, Variorum Reprints, 1978, Z. Τσιρπανλής, *Η Ρόδος και οι Νότιες Σποράδες στα χρόνια των Ιωαννιτών Ιπποτών (14ος -16ος αι.)*, Ρόδος 1991, Η. Κόλλιας (†2007), *Οι Ιππότες της Ρόδου. Το παλάτι και η πόλη*, Αθήνα 1991, Helen Nicholson, *The Knights Hospitaller*, Woodbridge, Suffolk 2001. Επίσης τα λήμματα των R. Humphreys, 'Dawiyya and Isbitariyya' (Ναΐτες και Ιωαννίτες Ιππότες), *Encyclopaedia of Islam (=EI2)* v. 3-4, 1981, σ. 204-206, S. Soucek, 'Rodos', *EI2* v. VIII, 1995, σ. 568-571, J. Koder, 'Rhodos', *Lexikon des Mittelalters (=LM)* v. VII.4, 1994, στηλ. 795-797, Theresa M. Vann, 'Hospital, Order of the', *Encyclopaedia of the Crusades (=EncCrus)* v. II, 2006, σ. 598-605 και Φωτεινής Πέρρα, 'Ιωαννίτες Ιππότες', *Εγκυκλοπαιδικό Προσωπογραφικό Λεξικό Βυζαντινής Ιστορίας και Πολιτισμού (= ΕΠΛΒΙΠ)* τ. 7, υπό έκδοση.

4. Για τα εμιράτα αυτά βλ. Η. Uzunçarşılı, *Τα μπεηλίκια της Μικράς Ασίας*, (τουρκικά) Άγκυρα 1937, P. Lemerle, *L'Emirat d'Ayдын, Byzance et l'Occident, Recherches sur «La geste d'Umur Pasha»*, Παρίσι 1957, P. Wittek, *Das Fürstentum Mentesche. Studien zur Geschichte Westkleinasiens im 13-15. Jahr*. Amsterdam 1967, (ανατ.), Elizabeth Zachariadou, *Trade and Crusade. Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Ayдын, 1300-1415*, Venice 1983. Επίσης Α. Γ.Κ. Σαββίδης, Αττάλεια: 11ος-αρχές 14ου αιώνα. Η μετάβαση από τη χριστιανική στη μουσουλμανική εξουσία, *Βυζαντινός Δόμος* τ. 3, 1989, σ. 121-62 και ιδ. 154 κ.εξ.

σύμμαχο, καθώς η παρουσία των εμιράτων αυτών δημιουργούσε προβλήματα και σε εκείνους⁵.

Οι βενετικοί προσανατολισμοί για μια συνεργασία πολιτικού και στρατιωτικού χαρακτήρα με τους Ιωαννίτες χρονολογούνται από το 1327 όταν ο εμίρης του Αϊδινίου Ουμούρ ήταν έτοιμος να καταλάβει τη Σμύρνη, πράγμα το οποίο και πέτυχε. Ήταν πλέον σαφές ότι η παρουσία των Τουρκομανικών εμιράτων στις απέναντι μικρασιατικές ακτές αποτελούσε σοβαρό πρόβλημα εξίσου για τους Ιωαννίτες όσο και για τους Βενετούς⁶. Ακολούθησε μια μακρά περίοδος κατά την οποία εκδηλώθηκαν προσπάθειες για συνεργασία, η καχυποψία όμως και η εχθρότητα που υπέβασκε μεταξύ τους ήταν διάχυτη⁷. Όπως επισημαίνει ο Α. Luttrell, ο καιροσκοπισμός των Βενετών και η βαθιά αντιπάθεια, που υπήρχαν ανάμεσα στην εμπορική Δημοκρατία και το ιπποτικό Τάγμα, αποδείχθηκαν εμπόδια αδύνατο να ξεπεραστούν⁸. Αυτός είναι ένας σημαντικός παράγοντας προκειμένου να γίνει κατανοητή η εξέλιξη των μεταξύ τους σχέσεων, οι οποίες δεν χαρακτηρίζονταν από την ειλικρίνεια και την καλή διάθεση που ήταν απαραίτητες ώστε να καταστούν πραγματικά επωφελείς και για τις δύο πλευρές. Περίπου στο ίδιο μήκος κύματος επρόκειτο να κινηθούν και όταν παρουσιάστηκε ο οθωμανικός κίνδυνος, που απειλούσε εξίσου και τους δύο και ιδιαίτερα από το 1453 και έπειτα, παρά τις προσπάθειες για τη στερέωση μιας συμμαχίας με σκοπό την αντιμετώπιση του Οθωμανού σουλτάνου Μωάμεθ Β' (1444-46, 1451-81).

2. Σχέσεις Βενετίας και Ιπποτών κατά τον 15ο αι.

Όπως είναι γνωστό, ο χαρακτήρας του Τάγματος ήταν κατά κύριο λόγο στρατιωτικός και φιλανθρωπικός. Στις παραπάνω δραστηριότητες ερχόταν να προστεθεί και η άσκηση της πειρατείας, γεγονός που από τον προηγούμενο κιόλας αιώνα την είχε οδηγήσει σε προστριβές

5. Αναλυτικά για τις σχέσεις Ιπποτών-Βενετίας το 14ο αιώνα βλ. Α. Luttrell, Venice and the Knights Hospitallers of Rhodes in the Fourteenth Century, *Papers of the British School in Rome*, v. 26, London 1958, σ. 195-212. Σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετώπιζε το Τάγμα με τα Τουρκομανικά εμιράτα βλ. Α. Σαββίδης, *Η βυζαντινή Ρόδος και οι Μουσουλμάνοι*, Αθήνα, εκδ. Τροχαλία, 1995 (2η έκδ.), σ. 28-32.

6. Γενικότερα για το πλέγμα των σχέσεων μεταξύ των χριστιανικών και μουσουλμανικών δυνάμεων την εποχή αυτή στη νοτιοανατολική Μεσόγειο βλ. Θ. Καλαϊτζάκης, Σύγκρουση Χριστιανισμού και Ισλάμ στο Αιγαίο και τα Βαλκάνια: Το έπος μιας σταθερής συρρίκνωσης (1302-1502). Μια πανοραμική αφήγηση, *Βυζαντινός Δόμος*, τ. 12, 2001, σ. 125-156 και ιδ. 127-28.

7. Α. Luttrell, Venice and the Knights Hospitallers, ό.π., σ. 203 κ.εξ.

8. Α. Luttrell, ό.π., σ. 212.

με τη Δημοκρατία του Αγίου Μάρκου, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις προσβάλλονταν και βενετικά πλοία, ενώ σε κάποιες άλλες οι Ιωαννίτες προσέφεραν καταφύγιο σε πειρατές που έβλαπταν Βενετούς εμπόρους⁹. Η κατάσταση αυτή είχε σαν αποτέλεσμα να οξύνει τις σχέσεις ανάμεσα σε δύο χριστιανικές δυνάμεις που υπό άλλες προϋποθέσεις θα αναμενόταν να έχουν αγαστή συνεργασία, ιδιαίτερα σε μία περίοδο κατά την οποία ο οθωμανικός κίνδυνος ήταν πλέον υπαρκτός και εξίσου απειλητικός και για τις δύο¹⁰. Οι Ιωαννίτες είχαν αντιληφθεί από το 1453 την ανάγκη να ενωθούν οι δυτικές δυνάμεις εναντίον του κοινού εχθρού, όπως μαρτυρά και η κίνηση του Μεγάλου Μαγίστρου Jean de Lastic (1437-1454) να στείλει επιστολές προς όλους τους ευρωπαϊούς ηγεμόνες της εποχής του προκειμένου να δράσουν ενιαία¹¹. Παρά ταύτα την ίδια εκείνη χρονιά είχαν ωθήσει τη Βενετία να εκδηλώσει δυσaréσκεια απέναντί τους, εξαιτίας της απόφασής τους να χορηγήσουν άσυλο σε πειρατές τους οποίους κατέδωκε εκείνη, συμβάλλοντας στη δημιουργία κλίματος έντασης και εχθρότητας¹².

Τον Ιούλιο του 1463 ξέσπασε ο Α΄ βενετο-οθωμανικός πόλεμος. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω οι Βενετοί φρόντισαν να προσελκύσουν συμμάχους με στόχο την αναχαίτιση των Οθωμανών, χωρίς όμως να σκεφθούν αρχικά την περίπτωση των Ιωαννιτών. Αντιθέτως οι σχέσεις τους έδειχναν να χειροτερεύουν όταν τον Οκτώβριο του 1464 οι τελευταίοι αιχμαλώτισαν δύο βενετικές γαλέρες, προερχόμενες από την Αίγυπτο με την οποία η Γαληνοτάτη διατηρούσε στενές εμπορικές σχέ-

9. A. Luttrell, ό.π., σ. 202.

10. Βλ. και Χ. Ι. Παπαχριστοδούλου, *Ιστορία της Ρόδου. Από τους Προϊστορικούς Χρόνους έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1948)*, Αθήνα 1994, (2η έκδ.), σ. 283.

11. Κ. Σάθας, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα*, Αθήνα, ανατ. Δ. Ν. Καραβίας, 1995, σ. 4. Για τις σχέσεις του Τάγματος με τους Οθωμανούς βλ. Α. Γ.Κ. Σαββίδη, Πόλεμος και διπλωματία. Οι σχέσεις των Ιωαννιτών Ιπποτών της Ρόδου με το Μουσουλμανικό κόσμο (Τουρκομάνους, Μαμελούκους και Οθωμανούς), ως XXII άρθρο στη συλλογή άρθρων των Α. Σαββίδη-Ν. Νικολούδη, *Ο ύστερος μεσαιωνικός κόσμος, 11ος-16ος αι. Βυζάντιο-μεσαιωνική Δύση-Ανατολή και Ισλάμ-Βαλκάνια και Σλάβοι*, Αθήνα, εκδ. Ηρόδοτος, 2007, σ. 353-66.

12. Για το θέμα αυτό βλ. Α. Κραντονέλλη, *Ιστορία της πειρατείας στους πρώτους χρόνους της Τουρκοκρατίας 1390-1538*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1985. Επίσης το κεφάλαιο του Α. Βακαλόπουλου, Παράγοντες φθοράς του ελληνισμού-πειρατεία, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Γ', Αθήνα 1974, σ. 80. Πρβλ. και το εκλαϊκευτικό έργο του Α. Κονδύλη, *Οι πειρατές της Μεσογείου, η μάστιγα της αναγεννησιακής Ευρώπης*, Αθήνα, εκδ. Περισκόπιο, 2006, σ. 17.

σεις¹³. Οι Μαυριτανοί έμποροι που επέβαιναν σε αυτές συνελήφθησαν, ενώ το φορτίο τους κατασχέθηκε¹⁴. Η ενέργεια αυτή προκάλεσε την οργή της Δημοκρατίας, η οποία αξίωσε την άμεση επιστροφή των πλοίων μαζί με τα εμπορεύματα και τους επιβάτες τους¹⁵. Η άρνηση των Ιπποτών να δεχθούν τις βενετικές αξιώσεις, προκάλεσε την πολιορκία της πόλης, ενώ οι άνδρες του ναυάρχου Jacopo Loredan προέβησαν σε λεηλασίες και βιαιοπραγίες στην ύπαιθρο.

Αναλυτική περιγραφή του περιστατικού όπως και των επόμενων φάσεων στις σχέσεις Βενετίας - Τάγματος μας δίνει ο ιστορικός των Ιωαννιτών Giacomo Bosio¹⁶. Όντας και ο ίδιος μέλος της αδελφότητας αξιοποίησε το αρχαιακό υλικό της, στο οποίο είχε πρόσβαση, προσφέροντας ένα έργο με σημαντικές πληροφορίες για πολλά γεγονότα της εποχής. Η μαρτυρία του είναι πολύ χρήσιμη, καθώς αποκαλύπτει με αρκετές λεπτομέρειες την εξέλιξη των διπλωματικών επαφών μετα-

13. Σχετικά με τις διπλωματικές και εμπορικές σχέσεις Βενετίας-Μαμελούκων βλ. F. Gabrieli, *Venezia e i Mameluchi*, *Venezia e l'Oriente fra tardo Medioevo e Rinascimento*, ed. A. Pertusi, Firenze 1966, σ. 417-32 καθώς και B. Arbel, *The Last Decades of Mamluk trade with Venice*, *Mamluk Studies Review*, v. 8/2, 2004, σ. 37-86.

14. Για το επεισόδιο αυτό βλ. επίσης L. Fincati, *La perdita di Negroponte* (Luglio 1470), *Archivio Veneto* v. 32, 1886, σ. 277, όπου αναφέρεται πως οι βενετικές γαλέρες ήταν τρεις και μάλιστα δίνονται και τα ονόματα των πλοιάρχων τους. Εκτενή περιγραφή του βρίσκουμε στο χρονικό του Domenico Malipiero, *Annali Veneti*, *Archivio Storico Italiano* v. VII, part. II, Firenze 1844, σ. 614 κ.εξ και στο βενετικό χρονικό της συλλογής του N. Iorga, 'Cronica Zena', *Notes et extraits pour servir l'histoire des Croisades au XVe siècle (1453-1476)*, Bucarest 1915, σ. 206-207. Από τα δύο χρονικά γίνεται σαφές πως τα πλοία ήταν τρία, πλην όμως αιχμαλωτίστηκαν τα δύο από αυτά. Πρβλ. και E. Rossi, *The Hospitallers at Rhodes, 1421-1523, A history of the Crusades*, v. III: *The 14th and 15th centuries*, ed. K. M. Setton-H. Hazard, Wisconsin, U.P. 1975, σ. 322, όπως και K. Setton, *The Papacy and the Levant*, v. II, Philadelphia 1978, σ. 251, 253 και S. Romanin, *Storia documentata di Venezia*, v. IV, Venezia 1853-61, σ. 321-22. Για το ίδιο περιστατικό βλ. και I. Χασιώτη, *IEE*, τ. Γ Αθήνα 1974, σ. 269, όπου ο συγγραφέας αναφέρει ως αρχηγό της επιχείρησης τον Orsato Justinian. Σύμφωνα όμως με τα βενετικά χρονικά αρχηγός ήταν ο Jacopo Loredan.

15. Βλ. D. Malipiero, *Annali Veneti*, ό.π., σ. 615, όπου παρατίθεται η επιστολή ή πιο σωστά το τελεσίγραφο του Jacopo Loredan προς τον Μέγα Μάγιστρο, ο οποίος τότε ήταν ο Pedro Zacosta (1461-1467): «*Noi Giacomo Loredan, per la Illustrissima Signoria di Venetia Capitanio General, domandemo a Voi Rev. Gran Maestro, che debbiare liberari relassar, in termene de tre ore prossime, tutti li Mori per voi presi et ritenuti ; i quali, sotto la fede del Capitanio e patroni, erano venuti in questo luogo con le galie dal traffègho, e restituir tanto i soi beni quanto quelli de Venetiani, satisfar a ogni danno che havesevo patido*».

16. Λεπτομέρειες για τη ζωή και το έργο του μαζί με τη σχετική βιβλιογραφία βλ. στο λήμμα του G. De Caro, 'Bosio Giacomo', *Dizionario Biografico degli Italiani*, v. 13, Roma 1971, σ. 261-64.

ξύ Γαληνοτάτης και Ιπποτών. Σε ότι αφορά το συγκεκριμένο επεισόδιο, αναφέρει ότι οι Ιωαννίτες δεν είχαν πειράξει τους Βενετούς εμπόρους στους οποίους ανήκαν οι γαλέρες και μας δίνει την πληροφορία πως πριν αποφασίσουν οι Βενετοί την επίθεση εναντίον του νησιού, είχαν αποστείλει πρεσβευτές δύο φορές ζητώντας την επιστροφή των πλοίων, πλην όμως η Ισπανική Γλώσσα αντιτίθετο ισχυρά με αποτέλεσμα το αίτημα να μη γίνει δεκτό¹⁷. Η δύναμη όμως των όπλων έκαμψε τις όποιες αντιδράσεις εκ μέρους των Ιωαννιτών, με αποτέλεσμα το θέμα να κλείσει με την ικανοποίηση του αιτήματος της βενετικής πλευράς, καθώς το Τάγμα δεν επιθυμούσε να την προκαλέσει σε νέες επιθετικές ενέργειες.

Το επεισόδιο με την αιχμαλώτιση των δύο γαλερών και την πολιορκία που ακολούθησε παρότι θα μπορούσε να προκαλέσει επιδείνωση στις σχέσεις τους, δεν συνέβαλε σε κάτι τέτοιο. Αντίθετα ο πόλεμος με τους Οθωμανούς που βρισκόταν σε εξέλιξη, οδήγησε τη Γαληνοτάτη σε σκέψεις προσέγγισης των Ιωαννιτών με σκοπό να τους καταστήσει συμμάχους απέναντι στις δυνάμεις του Μωάμεθ Β'. Η μεταστροφή της Δημοκρατίας εκφράστηκε με την υποβολή επίσημου αιτήματος, ώστε οι τελευταίοι να ενώσουν τα πλοία τους με το δικό τους στόλο. Σύμφωνα με τον Giacomo Bosio στις 24 Μαρτίου του 1467 έφθασε σχετική επιστολή εκ μέρους του Βενετού ναυάρχου, με την οποία παρακαλούσε το Τάγμα να ενώσει τις γαλέρες του με τις δικές του προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον κοινό εχθρό. Η απάντηση που έλαβε όμως ήταν αρνητική, καθώς το Συμβούλιο των Ιπποτών έκρινε ότι το νησί τους δεν βρισκόταν σε άμεσο κίνδυνο, ενώ παράλληλα ήθελε να αποφύγει τη διάσπαση των δυνάμεών του. Κατά συνέπεια η βενετική έκκληση για βοήθεια έπεσε στο κενό¹⁸.

Μολονότι η πρώτη κρούση δεν έφερε κάποιο αποτέλεσμα, οι Βενετοί επανήλθαν το 1469 στέλνοντας ως πρεσβευτή τον Domenico Gradenigo προκειμένου να διαπραγματευθεί για λογαριασμό της πατρίδας του συνεργασία με τους Ιωαννίτες. Το ίδιο διάστημα ο Μέγας Μάγιστρος Giovanni Batista Orsini (1467-1476) λάμβανε πληροφορίες από τον πρίορη¹⁹ της αδελφότητας στη Βενετία Nicolo da Corogna

17. G. Bosio, *Istoria della Sacra Religione di San Giovanni Gierosolimitano*, v. II, Roma 1629, σ. 290-292.

18. Bosio, *Istoria*, σ. 312.

19. Για το αξίωμα του πρίορη και γενικά για τα αξιώματα και τη διοικητική οργάνωση του Τάγματος βλ. Ζ. Τσιρπανλής, *Ανέκδοτα έγγραφα για τη Ρόδο και τις Νότιες Σποράδες από το Αρχείο των Ιωαννιτών Ιπποτών (1421-1453)*, Ρόδος 1995, σ. 187-201, καθώς και Ε. Kollias, *The Knights of Rhodes, the palace and the city*, Athens 1991, σ. 16-22. Ειδικότερα για την πριορία της Βενετίας βλ. Α. Luttrell, *The contribution to Rhodes*

σχετικά με το κλίμα που επικρατούσε εκεί και την ευνοϊκή διάθεση μεταξύ των Βενετών πατρικίων απέναντι στο Τάγμα, με το οποίο επιθυμούσαν φιλικές και εποικοδομητικές σχέσεις. Ο Μέγας Μάγιστρος λαμβάνοντας υπόψιν του τη χρησιμότητα μιας ενδεχόμενης συμφωνίας αποφάσισε να προωθήσει τις διαπραγματεύσεις, εξουσιοδοτώντας τον da Corogna να διεξάγει συνομιλίες στη Βενετία²⁰.

Οι όροι σύμφωνα με τους οποίους θα υπογραφόταν συμμαχία ανάμεσα στις δύο πλευρές δίνονται από τον Giacomo Bosio και ήταν οι εξής: Το κράτος της Βενετίας αναλάμβανε την υποχρέωση να υπερασπιστεί τις κτήσεις των Ιωαννιτών σε περίπτωση οθωμανικής επίθεσης, όπως εάν επρόκειτο για δικά της εδάφη «*del nome Cristiano*», στο όνομα της κοινής χριστιανικής πίστης. Επιπλέον όφειλε να παράσχει πολεμοφόδια στο Τάγμα σε όποια περίπτωση τα χρειαζόταν, ενώ αν υπογραφόταν ειρήνη με τους Οθωμανούς σε αυτή θα έπρεπε να συμπεριληφθούν και οι Ιωαννίτες. Το Τάγμα από τη δική του πλευρά αντίστοιχα όφειλε να προσφέρει τρεις γαλέρες πλήρως εξοπλισμένες για διάστημα τριών μηνών το χρόνο σε περίπτωση που ο οθωμανικός στόλος δραστηριοποιούνταν εχθρικά, ενώ σε περίοδο ειρήνης υποχρεούνταν να προσφέρει μία γαλέρα καλά εξοπλισμένη για τέσσερις μήνες ή εναλλακτικά δύο γαλέρες για δύο μήνες. Ταυτόχρονα το Τάγμα θα διατηρούσε ορισμένα προνόμια σε όλες τις βενετικές κτήσεις χωρίς όμως να διευκρινίζεται τι μορφής θα ήταν αυτά²¹.

Πράγματι ο αδελφός da Corogna ακολουθώντας τις οδηγίες του Μεγάλου Μαγίστρου προσήλθε σε συζητήσεις με τους Βενετούς, που όμως δεν κατέληξαν πουθενά. Ο λόγος για τον οποίο αυτές δεν καρποφόρησαν σχετιζόταν με έναν επιπλέον όρο τον οποίο έθεσαν οι Βενετοί, όπου θα αναφερόταν ούτε λίγο ούτε πολύ ότι η Γαληνοτάτη θα λάμβανε υπό την προστασία της το Τάγμα, πράγμα που αρνήθηκαν να δεχθούν οι Ιωαννίτες. Η άρνηση του συγκεκριμένου όρου αποτελούσε ρητή εντολή του Μεγάλου Μαγίστρου, ο οποίος ενδεχομένως φοβόταν ότι οι Βενετοί στην ουσία ενδιαφέρονταν να εκμεταλλευτούν το Τάγμα θέτοντας το εμμέσως σε μία κατάσταση υποτέλειας.

Παρά το γεγονός ότι οι συζητήσεις για τη στερέωση μιας συμμαχίας μεταξύ Ιωαννιτών και Βενετίας δεν είχαν αίσια έκβαση, τα έτη που ακολούθησαν φαίνεται πως οι μεταξύ τους σχέσεις παρέμειναν καλές τόσο ώστε οι Ιππότες να προσφέρουν τη βοήθειά τους κατά την

of the Hospitaller priory of Venice: 1410-1415, *Bisanzio, Venezia e il mondo franco-greca (XIII-XV secolo)*, edd. Chryssa Maltezou - P. Schreiner, Venezia 2002, σ. 65-78.

20. Bosio, *Istoria*, σ. 316.

21. Bosio, *Istoria*, σ. 316.

κρίσιμη πολιορκία της Χαλκίδας το 1470. Όπως σαφώς αναφέρει ο Bosio, οι Ιωαννίτες έσπευσαν να στηρίξουν το βενετικό στόλο με την αποστολή δύο γαλερών, οι οποίες διοικούνταν από τον αδελφό Giovanni di Cardogna, βάιλο της Μαγιόρκας²². Ο συγγραφέας αναφέρεται αναλυτικά στην άλωση της Χαλκίδας (Νεγροπόντε) τον Ιούλιο του 1470, καθώς και στον αντίκτυπο που είχε αυτή στο χριστιανικό κόσμο, παραλείποντας όμως να μας δώσει περαιτέρω πληροφορίες για την τύχη των δύο γαλερών ή πως ακριβώς έδρασαν αυτές.

Ύστερα από την πτώση της Εύβοιας²³ και ενώ ο πόλεμος συνεχιζόταν, οι διπλωματικές επαφές Ιωαννιτών-Βενετίας ανανεώθηκαν στο πλαίσιο αυτή τη φορά μιας νέας πιο διευρυμένης συμμαχίας. Πρόκειται για το συνασπισμό που συγκροτήθηκε ανάμεσα στη Βενετία, τους Ιωαννίτες και τον βασιλιά της Νεαπόλεως Φερδινάνδο, ύστερα από πρωτοβουλία του Πάπα Παύλου Β΄²⁴. Μετά τον αιφνίδιο θάνατό του τελευταίου το καλοκαίρι του 1471, στον παπικό θρόνο τον διαδέχτηκε ο Σίξτος Δ΄, ο οποίος και αποφάσισε να συνεχίσει την πολιτική του προκατόχου του προσφέροντας τη στήριξή του στην κοινή προσπάθεια των χριστιανικών δυνάμεων²⁵. Ο πληρεξούσιος των Ιωαννιτών Censio Orsino, Πριόρης της Ρώμης έλαβε μέρος στις διαπραγματεύσεις, οπότε και συμφωνήθηκε σε πρώτη φάση η συμμετοχή του Τάγματος στο συνασπισμό. Στη συνέχεια επέστρεψε στη Ρόδο προκειμένου να υποβάλλει προς έγκριση ενώπιον του Μεγάλου Μαγίστρου και του Συμβουλίου τους όρους της συμφωνίας αυτής, η οποία έπρεπε να

22. Bosio, *Istoria*, σ. 318. Είναι αξιοσημείωτο πως το έργο του Bosio είναι η μοναδική πηγή στην οποία γίνεται λόγος για τη συμμετοχή αυτή. Ο Miller αγνοεί αυτή τη λεπτομέρεια, καθώς αναφέρει ότι στις εκκλήσεις των Βενετών για βοήθεια δεν ανταποκρίθηκε καμία από τις χριστιανικές δυνάμεις συμπεριλαμβάνοντας σε αυτές και τους Ιππότες: W. Miller, *Ιστορία της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα*, μετ. Α. Φουριώτης, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1997 (ανατ.), σ. 541. Ο E. Rossi αξιοποιεί την πληροφορία αυτή, E. Rossi, *The Hospitallers at Rhodes*, ό.π., σ. 322. Για τη συνεισφορά των Ιπποτών μιλά και ο Α. Βακαλόπουλος όμως πολύ γενικά και αόριστα παραπέμποντας στον Rossi, Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Γ΄ Θεσσαλονίκη, εκδ. Ηρόδοτος, 2002 (ανατ.), σ. 41. Νέα πρόσφατη αναφορά έχουμε και από τη Helen Nicholson, *Knights Hospitaller*, ό.π., σ. 59. Για το αξίωμα του βάιλου βλ. παραπάνω υποσημ. 19.

23. Για την πολιορκία του Νεγροπόντε και την πτώση της Εύβοιας βλ. σχετικά Γ. Γκίκας, Δύο βενετσιάνικα χρονικά για την άλωση της Χαλκίδας από τους Τούρκους στα 1470, *Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών*, τ. 6, 1959, σ. 15-69, L. Fincati, *La perdita di Negroponte*, ό.π., σ. 286-306. Ενδιαφέρουσα είναι και η μαρτυρία του G. M. Angiolello, καθώς ήταν αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων, μέσα από το χρονικό του: *Ένας Ενετός του 15ου αιώνα στην Αυλή του Μεγάλου Τούρκου*, μετ. Δ. Δεληολάνης, Αθήνα, εκδ. Στοχαστής, 1998, σ. 19-31.

24. Bosio, *Istoria*, σ. 327. Βλ. επίσης K. Setton, *Papacy*, II, ό.π., σ. 309-313.

25. Setton, *Papacy*, II, ό.π. σ. 314-315.

επικυρωθεί εντός τεσσάρων μηνών. Όταν όμως αυτοί συζητήθηκαν αναλυτικά, έγινε αντιληπτό ότι δεν ήταν ιδιαίτερα σύμφωροι για το Τάγμα, ενώ άφηναν και ορισμένες αμφιβολίες για το κατά πόσο η συμμαχία θα στρεφόταν αποκλειστικά και μόνο κατά των απίστων. Οι υποχρεώσεις που απέρρεαν από τη συμφωνία αυτή για τους Ιωαννίτες προέβλεπαν την προσφορά δύο γαλερών καλά εξοπλισμένων σε καιρό ειρήνης, ενώ σε περίοδο πολέμου τέσσερις με ποινική ρήτρα 200.000 σκούδων σε περίπτωση άρνησης. Κατόπιν αυτού αποφασίστηκε ότι η επικύρωση της συμφωνίας έπρεπε να γίνει ύστερα από προσεκτική στάθμιση των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων «*pru maturamente pensare sopra quel negotio*», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Giacomo Bosio²⁶. Το 1472 όμως και έπειτα από σχετικό αίτημα του Βενετού ναυάρχου Pietro Mocenigo, οι Ιωαννίτες αποφάσισαν ανταποκριθούν στέλνοντας τις δύο γαλέρες που είχαν ζητηθεί, συμμετέχοντας έτσι στο συνασπισμό και επικυρώνοντας τη συμφωνία de facto. Αποτέλεσμα των επιχειρήσεων που διεξήχθησαν το διάστημα εκείνο ήταν η άλωση της Σμύρνης το Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς²⁷.

Το έτος που ακολούθησε την άλωση της Σμύρνης, οι Ιωαννίτες υποχρεούνταν να προσφέρουν δύο εξοπλισμένες γαλέρες, όπως προέβλεπε η συμφωνία που είχε γίνει με τους Βενετούς. Ο Bosio αναφέρει ότι την περίοδο εκείνη αντιμετώπιζαν σοβαρές δυσκολίες να ανταπεξέλθουν στον όρο αυτό, ο οποίος συνεπαγόταν μια δυσβάστακτη οικονομική δαπάνη, ωστόσο το Τάγμα δεν ήθελε με κανένα τρόπο να διακινδυνεύσει την τιμή και την αξιοπιστία του, υπαναχωρώντας στη δέσμευση που είχε αναλάβει²⁸. Οποσδήποτε πέρα από αυτό, οι Ιππότες σίγουρα θα ενδιαφέρονταν να διατηρήσουν καλές σχέσεις με τους Βενετούς αποφεύγοντας παρεξηγήσεις και συγκρούσεις, καθώς γνώριζαν πως η Ρόδος και γενικότερα η επικράτειά τους, κινδύνευε από τον Μωάμεθ ανά πάσα στιγμή. Τα συμφέροντα τους το διάστημα εκείνο συνέπιπταν και η ανάγκη για τη διατήρηση της συμμαχίας ήταν κοινή. Για το λόγο αυτό ο Μέγας Μάγιστρος κατέβαλε κάθε προσπάθεια και τελικά κατάφερε να εξοπλίσει τις δύο γαλέρες, τις οποίες και έστειλε στον Pietro Mocenigo τοποθετώντας επικεφαλής τον Τουρκό-

26. Bosio, *Istoria*, σ. 327.

27. Bosio, *Istoria*, σ. 335. Βλ. επίσης St. Magno, *Annali Veneti*, in Ch. Hopf, *Chroniques Greco-Romanes*, Βερολίνο 1873, (ανατ. Αθήνα 1961), σ. 207. Πρβλ. και D. E. Pitcher, *An Historical geography of the Ottoman Empire*, Leiden, Brill, 1972, σ. 85, K. Setton, *Papacy II*, ό.π., σ. 317, καθώς και E. Rossi, *The Hospitallers at Rhodes*, ό.π., σ. 323.

28. Bosio, *Istoria*, ό.π., σ. 335-36.

πουλο, μέλος του Τάγματος αδελφό Giovanni Veston²⁹. Η πρόθεση όμως των Ιωαννιτών να μη δυσαρεστήσουν τους συμμάχους τους θα φαινόταν και με αφορμή καινούργια γεγονότα που σχετίζονταν με τις εξελίξεις στο βασίλειο της Κύπρου, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

3. Κοινή πολιτική Βενετίας και Ιωαννιτών στο χώρο της Ανατολής.

Παράλληλα με τις προσπάθειες συγκρότησης κοινού μετώπου με τους Ιωαννίτες οι Βενετοί είχαν προβεί σε νέες διπλωματικές κινήσεις, προσπαθώντας να προσεταιριστούν τους Καραμανίδες³⁰ και Ασπροπροβατάδες³¹ ηγεμόνες των ομώνυμων τουρκομανικών εμιράτων, στοχεύοντας στο να τους χρησιμοποιήσουν ως αντιπερισπασμό απέναντι στον Μωάμεθ Β΄. Οι επαφές με τον Καραμανίδη ηγεμόνα Ibrahim Taz al Din (1424-1464) χρονολογούνται από το 1463, οπότε και στάλθηκε ως αντιπρόσωπος της Βενετίας ο Andrea Corner³². Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Bosio, κατά τη δεύτερη περίοδο του Α΄ βενετο-οθωμανικού πολέμου η Γαληνοτάτη θεώρησε σκόπιμο να εμπλακεί στα εσωτερικά της δυναστείας σε συνεργασία και με τους Ιωαννίτες, οι οποίοι ακολουθούσαν τις πρωτοβουλίες της ως πιστοί σύμμαχοι, κρίνοντας προφανώς ότι αυτές συνέφεραν και εκείνους. Συγκεκριμένα το Τάγμα και οι Βενετοί θέλησαν να προσφέρουν την υποστήριξή τους στους νόμιμους γιους του Καραμανίδη ηγεμόνα ενάντια στις αξιώσεις του νόθου αδελφού τους, ο οποίος μετά το θάνατο του πατέρα τους

29. Bosio, *Istoria*, ό.π., σ. 336. Για το σημαντικό ρόλο που διαδραμάτιζε το μισθοφορικό σώμα των Τουρκόπουλων στο Τάγμα των Ιωαννιτών και την ιστορία του γενικότερα βλ. A. Savvides, 'Tourkoro(u)loi', *EI2* v. X, 2000, p. 571-72. Του ίδιου, Late Byzantine and western historiographers on Turkish mercenaries in Greek and Latin armies: The Turcoples/Tourkourouloi στους R. Beaton-Charlotte Roueche, *The making of Byzantine history. Studies dedicated to D. M. Nicol*, Variorum Aldershot, 1993, σ. 122-136, καθώς και το εκλαϊκευτικό άρθρο του Δ. Πλουμίδη, Τουρκόπουλοι, Οι Τούρκοι «σύμμαχοι» των Σταυροφόρων, *Ιστορικά Θέματα* τ. 27, Μάρτιος 2004, σ. 96-107.

30. Για τους Καραμανίδες βλ. C. E. Bosworth, *Οι Ισλαμικές Δυναστείες. Χρονολογικό και Γενεαλογικό εγχειρίδιο*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2006, σ. 605-8.

31. Βλ. E. Bosworth, *Ισλαμικές Δυναστείες*, ό.π., σ. 701-4, καθώς και J. Woods, *The Aqquyunlu: Clan, Confederation, Empire*, Μιννεάπολη-Σικάγο 1976, 2η έκδ. Σολτ Λέικ Σίτυ, U.P. 1999. (βλ. βιβλιοπαρουσίαση Ν. Νικολούδη, *Βυζαντινός Δόμος* τ. 12, 2001, σ. 211-12).

32. Σχετικά με την αποστολή αυτή βλ. *Acta Albaniae-Veneta*, v. 25, Munich 1969, ed. J. Valentini, σ. 332-34. Πρβλ. και R. Cessi, *Storia della Repubblica di Venezia*, v. 1, Milano-Messina, 1968, σ. 419-20, καθώς και C. Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1481*, Istanbul, The Isis Press, 1990, σ. 188-89. Σχετική μαρτυρία έχουμε και από τον D. Malipiero. Ο Βενετός χρονικογράφος μνημονεύει και μία συνάντηση μεταξύ των πρεσβευτών των δύο πλευρών, η οποία μάλιστα πραγματοποιήθηκε στο νησί της Ρόδου: D. Malipiero, *Annali Veneti*, ό.π., σ. 34.

διεκδικούσε το εμιράτο για λογαριασμό του, έχοντας τη στήριξη του Μωάμεθ³³. Η πρωτοβουλία αυτή σχετιζόταν άμεσα και με τη συνεργασία που είχαν ξεκινήσει οι Βενετοί με τον ηγεμόνα των Ασπροπροβατάδων Ουζούν Χασάν, στον οποίο είχαν καταφύγει οι δυο γιοι του Ibrahim. Εκδηλώνοντας την ευγνωμοσύνη τους για την υποστήριξή τους, οι νόμιμοι διάδοχοι υποσχέθηκαν φιλία τόσο με τη βενετική Δημοκρατία όσο και με το Τάγμα. Αυτή ήταν μια σημαντική εξέλιξη εφόσον οι γιοι του Ibrahim ύστερα από την επικράτησή τους θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως αντιπερισπασμός απέναντι στους Οθωμανούς, πράγμα που συνέφερε και τη Βενετία και τους Ιωαννίτες. Ταυτόχρονα οι Βενετοί εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία και σε συνεργασία με τους Ιππότες λεηλάτησαν τα μικρασιατικά παράλια, πλήττοντας έτσι τον Μωάμεθ.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί εκτός από τους Καραμανίδες η βενετική πλευρά είχε ενδιαφερθεί για τη σύναψη συμμαχίας και με τον έτερο Τουρκομάνο ηγεμόνα Ουζούν Χασάν³⁴, ο οποίος αποδείχτηκε επικίνδυνος αντίπαλος για τον Οθωμανό σουλτάνο, κυριαρχώντας στην ανατολική Μ. Ασία. Οι πρώτες επαφές μεταξύ Βενετίας και Ουζούν Χασάν αναγόταν χρονικά ήδη από το 1464 και είχε φτάσει η κατάλληλη στιγμή για να ανανεωθούν³⁵. Αναφορά στις διπλωματικές αυτές διεργασίες κάνει και ο Bosio. Συγκεκριμένα γίνεται μνεία στη βενετική πρεσβεία που εστάλη το 1471 στον «βασιλιά της Περσίας» με επικεφαλής τους Catarino Zeno και Giuseppe Barbaro³⁶. Ο Ιωαννίτης ιστορικός σημειώνει και μια συνάντηση μεταξύ των πρεσβευτών Βενετίας και Ουζούν Χασάν, η οποία πραγματοποιήθηκε στη Ρόδο με τη συμμετοχή των Ιπποτών και την οποία τοποθετεί το έτος 1472³⁷. Η υποδοχή ήταν πανηγυρική, καθώς το Τάγμα έθεσε το στόλο του στη διάθεση των συμμάχων του, ενώ ο Μέγας Μάγιστρος συνεχάρη τους αντιπροσώπους του Τουρκομάνου ηγεμόνα για την επιλογή του κυρίου τους να συνεργαστεί με τους Βενετούς εναντίον του Μωάμεθ. Το επόμενο

33. Bosio, *Istoria*, σ. 336. Στο σημείο αυτό ο Bosio κάνει μια αναχρονιστική αναφορά στα γεγονότα του θανάτου του Καραμανίδη ηγεμόνα, ο οποίος είχε αποβιώσει ήδη από το 1464 και όχι λίγους μήνες πριν, όπως εσφαλμένα γράφει ο Ιωαννίτης ιστορικός.

34. Για τον Ουζούν Χασάν βλ. εδώ πιο πάνω υποσημ. 1 και V. Minorsky - C. E. Bosworth, 'Uzun Hasan', *EI2* v. X, 2000, σ. 963-4.

35. Βλ. Νικολούδης, ό.π., σ. 102-105.

36. Για τις πρεσβείες των Zeno και Barbaro βλ. αντίστοιχα Ch. Grey (επιμ.), *A Narrative of Italian Travels in Persia, in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Λονδίνο 1873 και G. Barbaro, *Travels to Tana and Persia by J. Barbaro and Ambrogio Contarini*, Hakluyt Society, Λονδίνο 1873, (ανατ. Νέα Υόρκη 1964).

37. Bosio, *Istoria*, σ. 335. Πρβλ. και C. Imber, *Ottoman Empire*, ό.π., σ. 210.

βήμα ήταν να συμπράξουν όλοι μαζί εναντίον του Οθωμανού σουλτάνου στην υπόθεση διαδοχής του Καραμανικού εμιράτου αποκαθιστώντας στα δικαιώματά τους, τους νόμιμους διαδόχους Pir Ahmed και Kasim.

4. Το ζήτημα της Κύπρου

Την αρμονική συνεννόηση όμως των δύο μερών ήρθε να ταράξει η αλλαγή του πολιτικού status quo της Κύπρου, η οποία είχε ορισμένες έμμεσες επιπτώσεις και συνέβαλε στη διασάλευση του καλού κλίματος που είχε δημιουργηθεί.

Στη διάρκεια του Α΄ βενετο-οθωμανικού πολέμου ο παράγοντας της Κύπρου άρχισε να απασχολεί σοβαρά τους Βενετούς, ύστερα μάλιστα από την πτώση της Εύβοιας, κτήσης εξαιρετικής σημασίας για τα εμπορικά τους συμφέροντα. Υπό το πρίσμα αυτό η Κύπρος σταδιακά άρχισε να παρουσιάζει αυξημένο ενδιαφέρον για εκείνους, καθώς θα ήταν η ιδανική περίπτωση προκειμένου να ισοσταθμίσουν την απώλειά τους, διασφαλίζοντας έτσι το εμπορικό τους δίκτυο. Ταυτόχρονα θα είχαν τη δυνατότητα να εκμεταλλευτούν τις αξιόλογες πλουτοπαραγωγικές πηγές της Μεγαλονήσου, αξιοποιώντας μια από τις πλουσιότερες περιοχές της νοτιοανατολικής Μεσογείου³⁸. Προωθώντας τις επιδιώξεις αυτές, η Δημοκρατία εκμεταλλεύτηκε τις διπλωματικές προσεγγίσεις με τον βασιλιά Ιάκωβο Λουζινιάν³⁹, ο οποίος έλαβε ως σύζυγο τη Βενετή Αικατερίνη Κορνάρο⁴⁰. Η τελευταία είχε υιοθετηθεί επίσημα από τη Γαληνοτάτη με τον εμφαντικό τίτλο της «κόρης του Αγίου Μάρκου» και η επιλογή της ως συζύγου του Ιακώβου προοριζόταν να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα της πατρίδας της στο νησί. Αυτό συνέβη κατά κύριο λόγο μετά το θάνατο του Λουζινιάν, οπότε τέθηκε υπό την προστασία των Βενετών, οι οποίοι τοποθετώντας στο πλευρό της Αικατερίνης δύο συμβούλους απέκτησαν τον ουσια-

38. A. Tenenti-U. Tucci (ed.), *Storia di Venezia. Dalle origini alla caduta della Serenissima*, Roma 1996, σ. 75.

39. Βλ. το λήμμα του P. Edbury, 'Lusignan Family', *EncCrus* v III, 2006, σ. 766-68. Βλ. και Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit (= PLP), υπ' αριθμ. 15076 'Λουζινία - Τζάκ Αποστολές'.

40. Για τη βενετή βασίλισσα Αικατερίνη Κορνάρο βλ. Fr. Dorigo, *La Regina di Cipro*, Venezia 1982. Βλ. και Photeine Perra, 'Cornaro Catherine' *Encyclopaedical Prosopographical Lexicon of Byzantine History and Civilization (=EPLBHC)*, Turnhout, Brepols, 2008 (υπό έκδοση).

στικό έλεγχο της Κύπρου⁴¹. Το πρόβλημα για τη Δημοκρατία ήταν πως την εξουσία διεκδικούσε εξίσου και η πρώην βασίλισσα Καρλόττα, ετεροθαλής αδελφή του Ιακώβου και νόμιμη διάδοχος του κυπριακού θρόνου, εφόσον ο τελευταίος τον είχε σφετεριστεί. Από το 1461 η εξόριστη βασίλισσα είχε καταφύγει στη Ρόδο, ζητώντας την προστασία και τη βοήθεια των Ιωαννιτών παραμένοντας στο νησί. Το 1473 ο Ιάκωβος Λουζινιάν απεβίωσε αφήνοντας κληρονόμους του βασιλείου του, την Αικατερίνη και το παιδί που εκείνη εγκυμονούσε. Η πρώτη ενέργεια της Καρλόττας όταν πληροφορήθηκε το θάνατο του Ιακώβου, ήταν να στείλει πρεσβεία στον Pietro Mocenigo ζητώντας να αποκατασταθεί στα κληρονομικά της δικαιώματα. Κάτι τέτοιο φυσικά ήταν αδιανόητο για το Βενετό ναύαρχο, ο οποίος και απέρριψε το αίτημά της, καθώς η δική του αποστολή ήταν να στηρίξει τη θέση της χήρας βασίλισσας Αικατερίνης⁴².

Η συμμετοχή του ναυάρχου του Τάγματος στην προαναφερθείσα πρεσβεία⁴³ αλλά και η γενικότερη υποστήριξη και προστασία που παρεχόταν στην Καρλόττα από τους Ιωαννίτες, δημιούργησε υπόνοιες στον Mocenigo για τον υπονομευτικό ρόλο που ίσως να έπαιζαν εκείνοι στην υπόθεση της Κύπρου. Οι φόβοι του αρχιναυάρχου όμως ήταν στην ουσία αβάσιμοι. Οι Ιωαννίτες είχαν πράγματι προσφέρει καταφύγιο στην Καρλόττα ταυτόχρονα όμως είχαν και συμφέροντα στο κυπριακό βασίλειο, καθώς διατηρούσαν εκεί μεγάλες εκτάσεις, τις οποίες δεν θα ήθελαν σε καμία περίπτωση να θέσουν σε κίνδυνο⁴⁴. Οι

41. Λεπτομέρειες για τις διεργασίες που οδήγησαν στην σταδιακή κατάληψη της εξουσίας από τους Βενετούς βλ. στο κεφάλαιο του P. W. Edbury, 'Οι τελευταίοι Λουζινιανοί' στην *Ιστορία της Κύπρου, Μεσαιωνικών Βασιλείων-Ενετοκρατία*, τ. Δ' επιμ. Θ. Παπαδόπουλος, Λευκωσία, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', 1995, σ. 239-247. Βλ. επίσης J.J. Norwich, *Ιστορία της Βενετίας*, μετ. Δ. Παπαγεωργίου, Αθήνα, εκδ. Φόρμιξ, 1993, σ. 352-356, καθώς και Φωτεινή Πέρρα, η Λατινοκρατία στην Κύπρο, *Ιστορία των Ελλήνων*, Αθήνα, εκδ. Δομή, 2006, σ. 287-293. Κατατοπιστικό και το λήμμα του A. H. de Groot, «Kubrus», *EI2* v. V, 1986, σ. 301-9.

42. Γεωργίου Βουστρώνιου, *Διήγησις κρόνικας Κύπρου*, σχόλια-σημειώσεις Α. Παυλίδης, Λευκωσία, εκδ. Φιλόκυπρος, 1989, σ. 74. Το διάβημα της Καρλόττας σημειώνει και ο Bosio, *Istoria*, σ. 338.

43. Bosio, *Istoria*, σ. 338, όπου αναφέρεται το όνομα του Ιωαννίτη που συνόδευσε την πρεσβεία: «*E con tal deliberatione, chiese licenza al Gran Maestro, di poter mandare in quella Ambasciata, l'Ammiraglio Fra Christofano de Corradi di Lignana*».

44. Η παρουσία των Ιωαννιτών στην Κύπρο χρονολογούνταν από το 1291, ενώ μετά την έξωση των Ναϊτών παρέμειναν στο νησί ως το μοναδικό στρατιωτικό τάγμα. Για το θέμα αυτό βλ. σχετικά Α. Luttrell, Τα στρατιωτικά τάγματα, *Ιστορία της Κύπρου*, ό.π., σ. 733-757. Ο συγγραφέας κάνει λόγο για την περιουσία τους η οποία ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη μετά τη βασιλική και αυτό συνέβη έπειτα και απ' την απορρόφηση των κτήσεων που ανήκαν στους εκδιωχθέντες Ναίτες.

Βενετοί ιθύνοντες θα μπορούσαν να τους δημιουργήσουν δυσκολίες σε ότι αφορούσε την εκεί περιουσία τους εφόσον το νησί είχε καταστεί ουσιαστικά προτεκτοράτο τους. Η Γαληνοτάτη προφανώς ήταν δυσαρεστημένη από τη στάση των Ιωαννιτών και θεωρούσε ότι η βοήθεια που παρείχαν στην Καρλόττα υπερέβαινε ακόμα και την υποστήριξη που προσέφεραν στην ίδια τη Βενετία. Όπως φαίνεται από τα γραφόμενα του Bosio, το Τάγμα έσπευσε να διαλύσει τις οποιοσδήποτε αμφιβολίες, μολονότι το ίδιο διάστημα αντιμετώπιζε δυσκολίες να ανταποκριθεί στους όρους της συμμαχίας με τους Βενετούς και τις υπόλοιπες χριστιανικές δυνάμεις εξοπλίζοντας γαλέρες⁴⁵.

Το Νοέμβρη του 1473 εκδηλώθηκε στην Κύπρο πραξικόπημα κατά της Αικατερίνης Κορνάρο, οργανωμένο από το Καταλανικό κόμμα, το οποίο υποστήριζε την Καρλόττα. Πρωταίτιοι του κινήματος αυτού που στόχο είχε την εξάλειψη της βενετικής επιρροής στο νησί ήταν ο Αρχιεπίσκοπος της Λευκωσίας Lui, ο κοντόσταβλος Jacques Zaplana, ο ανιψιός του Louis Alberic και ο τσαμπρελιάνος Rizzo di Marino⁴⁶. Παρά την αρχική τους επιτυχία να θέσουν την κατάσταση υπό τον έλεγχό τους και τη βασίλισσα Αικατερίνη υπό περιορισμό, πολύ γρήγορα αναγκάστηκαν να διαφύγουν, καθώς ο Pietro Mocenigo έσπευσε στην Κύπρο προκειμένου να αποκαταστήσει την τάξη και την κυριαρχία των Βενετών, πράγμα το οποίο και επιτεύχθηκε. Όπως αναφέρει ο Βενετός χρονικογράφος Domenico Malipiero, οι συνωμότες βρήκαν καταφύγιο στους Ιωαννίτες της Ρόδου⁴⁷. Η ενέργειά τους αυτή έγινε γνωστή στο Βενετό ναύαρχο, ο οποίος επιστρέφοντας από την Κύπρο σταμάτησε στη Ρόδο, όπου και υπέβαλλε αίτημα στο Μέγα Μάγιστρο να πάψει να προσφέρει άσυλο στους ανθρώπους που επιβουλευόνταν τα συμφέροντα της Δημοκρατίας στη Μεγαλόνησο. Ύστερα από σύσκεψη του Συμβουλίου των Ιωαννιτών ο Μέγας Μάγιστρος ανέθεσε στον αδελφό Emberto de Beamur να μεταφέρει όσο πιο ευγενικά και διπλωματικά γινόταν την απάντηση του Τάγματος, η οποία ήταν αρνητική. Το σκεπτικό της άρνησης αυτής ήταν πως η Ρόδος ήταν ανεξάρτητη επικράτεια, η οποία διοικούνταν από ένα εκκλησιαστικό

45. Για το λόγο αυτό είχε σταλεί στη Ρώμη αντιπρόσωπος των Ιωαννιτών προκειμένου να επαναδιαπραγματευθεί τη συμφωνία: Bosio, *Istoria*, σ. 338.

46. Σχετικά με το πραξικόπημα αυτό βλ. D. Malipiero, *Annali Veneti*, ό.π., σ. 600-1, Γ. Βουστρώνιος, *Διήγησις*, ό.π., σ. 88 κ.εξ. P. Edbury, *Οι τελευταίοι Λουζινιανοί, Ιστορία της Κύπρου*, ό.π., σ. 242-47. Πρβλ. και S. Romanin, *Storia documentata*, ό.π., σ. 360-64.

47. D. Malipiero, *Annali Veneti*, ό.π., σ. 600-1: «*I quali, per el moto de Nicosia e per la risposta del Provedador, se messe in fuga: e alguni per asserguarse andete a Colcos, luogo della Religion di Rhodi*».

Τάγμα και δεν ήταν δυνατό να εκδιώξει ανθρώπους που ζητούσαν την προστασία του, ειδικά αν ανάμεσά τους βρισκόταν και μια εκκλησιαστική προσωπικότητα όπως στην περίπτωση αυτή ο Αρχιεπίσκοπος της Λευκωσίας⁴⁸.

Λαμβάνοντας την αρνητική απάντηση των Ιωαννιτών ο Mocenigo δυσαρεστήθηκε, απέφυγε όμως να δείξει τη δυσαρέσκειά του με άκομμο τρόπο. Αντίθετα επέμεινε στο αίτημά του εκθέτοντας τα γεγονότα που είχαν προηγηθεί και ζητώντας τους στο όνομα της συμμαχίας που είχαν συνάψει να ικανοποιήσουν το κράτος του. Και όχι μόνο να απομακρύνουν τους συνωμότες από τη Ρόδο αλλά να μην επιτρέψουν την παραμονή τους και σε οποιοδήποτε άλλο μέρος που ανήκε στην επικράτειά τους⁴⁹. Η επιμονή του Βενετού ναύαρχου προβλημάτισε τους Ιωαννίτες και τους οδήγησε σε αλλαγή της απόφασής τους. Φοβούμενοι μια ενδεχόμενη επιθετική ενέργεια εκ μέρους της Δημοκρατίας, φρόντισαν να προβούν σε ενίσχυση των αμυντικών τους μέτρων, ενώ προέτρεψαν την κυπριακή ομάδα να εγκαταλείψει το νησί, όπως και τελικά έγινε, *per levar via ogni sospetto e gelosia, che ne petti loro nascere potesse*⁵⁰.

Το 1476 ήρθαν σε γνώση των Βενετών πληροφορίες ότι ο Rizzo di Marino επρόκειτο να δοκιμάσει ξανά να στραφεί εναντίον της εξουσίας της Αικατερίνης έχοντας και την υποστήριξη του Αλφόνσου, νόθου γιου του βασιλιά της Νεαπόλεως Φερδινάνδου, τον οποίο είχε υιοθετήσει και η εξόριστη Καρλόττα, με σκοπό να γίνει διάδοχός της στο θρόνο της Κύπρου. Οι πληροφορίες αυτές οδήγησαν τους Βενετούς να στείλουν στην Κύπρο το ναύαρχο Antonio Loredan ακολουθούμενο από στρατιωτικές ενισχύσεις προκειμένου να ελέγξει την κατάσταση και να μη δημιουργηθούν προβλήματα⁵¹. Μεταξύ άλλων όμως ανέφεραν ότι ο Rizzo di Marino βρισκόταν στη Ρόδο, οπότε και ο Βενετός ναύαρχος απέστειλε πρεσβεία στο νησί με σκοπό να εξακριβώσει τι ακριβώς συνέβαινε⁵². Η πρεσβεία αυτή κόμιζε και μια επιστολή από τον ίδιο το Βενετό Δόγη Andrea Vedramin (1476-1478), ο οποίος ζητούσε από το Τάγμα εν ονόματι της φιλίας και της συμμαχίας τους να μην προσφέρουν κανενός είδους βοήθεια στον Rizzo di Marino. Η απάντηση δόθηκε από τον ίδιο το Μέγα Μάγιστρο Pierre

48. Bosio, *Istoria*, σ. 343.

49. Bosio, *Istoria*, σ. 343-44.

50. Bosio, *Istoria*, σ. 343.

51. Βλ. M. Sanudo, *Le Vitae dei Dogi (1474-1494)*, Padova 1939, σ. 72. Πρβλ. και P. Edbury, *Οι τελευταίοι Λουζινιανοί, Ιστορία της Κύπρου*, ό.π., σ. 251.

52. Bosio, *Istoria*, σ. 364.

d'Aubusson (1476-1503) αφού είχε προηγηθεί και συνεδρίαση του Συμβουλίου. Με απαντητική του επιστολή διαβεβαίωσε τον Loredan ότι το Τάγμα δεν είχε καμία πρόθεση να ανακατευθεί στις εσωτερικές υποθέσεις της Κύπρου, ούτε να προσφέρει βοήθεια στους συνωμότες, κατά συνέπεια η Βενετία δεν είχε λόγους να ανησυχεί για τίποτε. Το ίδιο διάστημα αποφάσισαν να προχωρήσουν και σε ενίσχυση των αμυντικών τους μέτρων στο λιμάνι της Ρόδου, γεγονός που ίσως να μη σχετιζόταν μόνο με τον κίνδυνο επίθεσης από τους Οθωμανούς. Κατά κάποιο τρόπο επαναλήφθηκαν τα γεγονότα του 1474, πράγμα που μαρτυρεί το κλίμα αμοιβαίας καχυποψίας που είχε δημιουργηθεί. Οι Ιωαννίτες αντιλαμβάνονταν ότι οι σχέσεις τους με τη Βενετία απαιτούσαν λεπτούς και προσεκτικούς χειρισμούς, ενθυμούμενοι ίσως και τα όσα είχαν διαδραματισθεί ύστερα από το περιστατικό του 1464 με την αιχμαλώτιση των βενετικών πλοίων και την επίθεση που είχε ακολουθήσει εκ μέρους της Γαληνοτάτης σε βάρος τους. Τελικά η κατάσταση εξομαλύνθηκε κάπως με την επίσκεψη του ίδιου του Loredan στο νησί της Ρόδου, όπου ο Μέγας Μάγιστρος τον διαβεβαίωσε προσωπικά για τις καλές προθέσεις του Τάγματος⁵³.

Συμπεράσματα

Μετά τα γεγονότα του 1476 και ως το τέλος του Α΄ βενετο-οθωμανικού πολέμου το 1479, οι σχέσεις Βενετίας-Ιωαννιτών διατηρήθηκαν σε ένα καλό επίπεδο. Οι τελευταίοι μάλιστα βοήθησαν τη Γαληνοτάτη στον αγώνα της εναντίον του σουλτάνου λαμβάνοντας μέρος σε επιθέσεις εναντίον οθωμανικών πλοίων και στρατολογώντας πληρώματα μεταξύ των νησιωτών προς όφελος του συνασπισμού τους⁵⁴. Δεν υπήρξε όμως και ανάλογη συμπαράσταση εκ μέρους των Βενετών όταν οι Οθωμανοί επιτέθηκαν εναντίον της Ρόδου το 1480⁵⁵, οπότε και οι Ιππότες υπερασπίστηκαν το νησί τους ηρωικά και επιτυχώς στηριζόμενοι μόνο στις δικές τους δυνάμεις. Η στάση αυτή της βενετικής πλευράς δεν είναι ανεξήγητη αν λάβουμε υπόψιν τις πολιτικές της

53. Bosio, *Istoria*, σ. 365.

54. Βλ. Ι. Χασιώτης, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι', Αθήνα 1974, σ. 273.

55. Για την πολιορκία της Ρόδου το 1480 βλ. τη μαρτυρία του W. Causin, γραμματέα του Τάγματος, ο οποίος στο χρονικό του αφηγείται διεξοδικά τα γεγονότα: *Causin's account of the siege of Rhodes in 1480*, αγγλική μτφ. E. King, Λονδίνο 1926 (ανατ. 1945). Επίσης E. Brockman, *The two sieges of Rhodes (1480-1522)*, Λονδίνο 1969, Fr. Babinger, *Mehmed the Conqueror and his Time*, Princeton 1978, (repr. 1992), σ. 396-400. Πρβλ. και Α. Σαββίδη, Πόλεμος και διπλωματία. Οι σχέσεις των Ιωαννιτών ιπποτών της Ρόδου με τον μουσουλμανικό κόσμο (Τουρκομάνους, Μαμελούκους και Οθωμανούς), ό.π., σ. 359 κ.εξ.

σκοπιμότητες. Η ειρήνη του 1479 που είχε κλειστεί με πολύ κόπο και μετά από δεκαέξι ολόκληρα χρόνια πολέμου, επέβαλε στη Δημοκρατία την αποχή από οποιαδήποτε δραστηριότητα που θα μπορούσε να δυσαρεστήσει τον Μωάμεθ. Μία νέα σύγκρουση δεν ήταν μέσα στις προθέσεις των Βενετών, κατά συνέπεια έπρεπε να λείψουν οι αφορμές για ένα νέες εχθροπραξίες. Υπ' αυτό το πρίσμα ήταν λογικό να μην επιθυμούν να συνδράμουν εναντίον του μία άλλη δύναμη, έστω και χριστιανική εφόσον αυτό θα μπορούσε να καταστεί αιτία νέων δυσχερειών.

Μελετώντας τις διπλωματικές διεργασίες της εποχής αυτής μπορούμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι η κύρια αιτία για τη δυσαρμονία στις σχέσεις μεταξύ των δύο σημαντικότερων χριστιανικών δυνάμεων της λατινοκρατούμενης Ανατολής ήταν τα αντικρουόμενα συμφέροντά τους, τα οποία δυναμίτιζαν την όποια προοπτική αγαστής συνεργασίας. Αυτό εμπόδιζε και τη συγκρότηση ισχυρού συνασπισμού με διάρκεια και ενιαία πολιτική, που θα είχε τη δυνατότητα να αντιταχθεί αποτελεσματικά και να εμποδίσει την οθωμανική εξάπλωση. Και οι δύο πλευρές έπρεπε να αντιμετωπίσουν τον ίδιο αντίπαλο, δηλαδή την Οθωμανική αυτοκρατορία, η οποία αντίθετα δεν είχε ανάγκη συμμαχιών προκειμένου να προωθήσει τους κατακτητικούς της σκοπούς. Οι διαφορετικοί τους όμως γεωστρατηγικοί προσανατολισμοί –όπως σαφώς μαρτυρεί η περίπτωση της Κύπρου– ενθάρρυναν την καχυποψία, γεγονός που τους εμπόδιζε να καταλάβουν την κεφαλαιώδη σημασία μιας ουσιαστικής και ειλικρινούς κοινής συνεννόησης. Οι Βενετοί ανησυχούσαν για την περίπτωση υπονόμευσης των πολιτικών τους επιδιώξεων στη νοτιοανατολική Μεσόγειο εκ μέρους των Ιωαννιτών, ενώ οι Ιππότες εισπράττοντας τη δυσπιστία τους ενδεχομένως φοβούνταν με τη σειρά τους μια πιθανή απόφαση αντιποίηση των Οθωμανών στο χώρο αυτό, ειδικότερα από τον 16ο αιώνα και έπειτα όταν οι Ιωαννίτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη Ρόδο το 1522, ενώ οι Βενετοί να εμπλακούν σε μια αλυσίδα πολέμων με τους Οθωμανούς σε μια προσπάθεια να προστατέψουν τις κτήσεις τους χωρίς όμως επιτυχία.

ΛΕΥΚΗ